

Prolog

Emil Hansen¹ alias Emil Nolde, født og opvokset i det dansk-tyske grænseland, er en af de største tyske malere i det 20. århundrede. I sin egen fortolkning er han det typiske eksempel på en kunstner, der først må kæmpe en næsten uoverstigelig kamp mod gamle forstokkede smagsdommere, inden han ganske, ganske langsomt bliver bedømt retfærdigt og til sidst værdsat for sin kunstneriske genialitet. I mellemtiden går der årtier med store materielle afsavn.

Da han endelig i en alder af 60 har befæstet sin position og lægger an til at blive nazisternes hofmaler, bliver han – af selvsamme nazister – hængt ud som en af de mest vanartede malere, og han får forbud både mod at udstille og mod at sælge sin kunst. Han bliver til sin egen store fortrydelse og forundring sat helt ud af spillet i adskillige år. Men med Hitlers nedlerlag vender han hurtigt tilbage til kredsen af anerkendte malere, specielt i den vestlige verden, nu endda med bonus, fordi han har været offer for nazisternes vilkårlige og uberettigede forfølgelse.

Men hvem er denne mand, der ved en slags skæbnens ironi kan takke Hitler for, at han ikke blev nazi-maleren par excellence og derfor formentlig reddede sin kunstneriske integritet for eftertiden?

Umiddelbart er han ikke ligefrem nogen indtagende og sympatisk person. Tværtimod. Han beskriver sig selv som sær og indelukket, som en, der har svært ved at begå sig socialt. Det begynder i puberteten: *Jeg blev genert, indelukket, religiøs og sky*², 10 år senere, da han er midt i 20'erne, er han stadig *menneskeligt ubehjælpelig og verdensfjern*³, og lige inden han som 34-årig møder sin kommende danske hustru, Ada Vilstrup⁴, oplever han, at han *ikke passede ind nogen steder* og han er *trøstesløs ensom*⁵. Hans svoger ser ham i begyndelsen som et *forvildet individ med en indeklemt seksualitet*⁶. Selv langt op i årene beskriver andre ham som *ubehjælpelig, tung, genert og kejtet*⁷, og som *temmelig reserveret*⁸.

Som et paradoksalt supplement til følelsen af utilstrækkelighed og social kejtethed udvikler han i årenes løb en uhyre stor egomani; alt i tilværelsen bør udelukkende kredse om hans kunstneriske skaben. Han er et redskab for en guddommelig inspiration, og derfor skal alt og alle i hans nærmere omgivelser indrette sig efter, at han ikke forstyrres. Mesteren skal have absolut arbejdsro.

Ofte stiller han sig selvretfærdigt klynkende an. Når noget går galt, er det kort sagt altid de andres skyld; det er de andre, der ikke forstår ham. Han iscenesætter gerne sig selv som det miskendte geni, der dog til sidst triumferer over den kunstneriske dilettantisme, der i lange tider har været toneangivende.

Triumfen opnår han i sidste ende, fordi han er ekstrem stædig. Når han først har sat sig noget i hovedet, bliver det – so oder so – som han vil. Det er også årsagen til, at han formår at bryde igennem som maler efter årtier med massiv modstand fra det kulturelle establishment.

Mindst ligeså vigtig som hans stædighed, selvretfærdighed, egomani og sociale utilpassethed er – hvis

¹ Hans Emil Hansen (7. august 1867-13. april 1956), bruger fra 1902 efternavnet Nolde; navnet bevilges først officielt i 1922

² Das eigene Leben, side 12

³ Ibid. side 108

⁴ Adamine Frederikke Vilstrup (1879-1946), tager sin mands kunstnernavn Nolde, da de indgår ægteskab i 1902

⁵ Ibid. side 223

⁶ Emil Nolde og Danmark, side 71

⁷ Her citeret efter: Nolde im Dialog, side 48

⁸ Clara Tiedemann: Kampener Skizzen, side 89

man vil forstå hele personen Nolde – hans romantiske grundindstilling til tilværelsen. Han sværmer for den ufordærvede natur og for uspoleret oprindelig. Han sværmer for fortiden, for folketro og gamle myter. Og han gør det med stor grundighed. Jo mere oprindelig og uforandret, jo bedre. Jo mere ur- noget er, jo bedre. Urnatur og urfolk har en større værdi end natur og folk.

Fordi han ser på verden med romantikerens briller, møder han fremmedartede kulturer og civilisationer med åbenhed og tolerance. De repræsenterer det autentiske. Til gengæld har han ikke stor forståelse for det moderne europæiske industrisamfund, som ifølge ham er vejen til manglende fornemmelse for det oprindeligt gode, sande og smukke.

Denne meget sammensatte personlighed, der både er socialt og seksuelt hæmmet og samtidig selvcentreret og også traditionalist, når det kommer til livssyn, træder paradoksalt nok i karakter som maler, der i sin helt egen ret fornyr malerkunsten med billeder, der er farvesvulmende og ofte fulde af 'farlig' erotisk livskraft.

Nolde havde imidlertid formentlig ikke været Nolde, hvis ikke han var blevet gift med Ada Vilstrup. Hun er kvinden, der gennem deres lange ægteskab med nærmest grænseløs energi kæmper sammen med sin mand. På mange punkter er hun hans diametrale modsætning; hun er initiativrig, kommer let i kontakt med folk og hun er fleksibel. Netop derfor er hun det perfekte supplement til hans naturel, og netop derfor udgør de et fuldendt arbejdsfællesskab.

Som ung har hun en drøm om *noget stort, efter et liv udover det daglige, et liv som fordrede en indsats*⁹, og da hun møder Nolde, indser hun, at hun netop sammen med ham kan skabe noget stort; at den indsats, hun skal gøre i livet, drejer sig om at bakke sin mand op, så han kan nå sine store kunstneriske mål. Derfor lægger hun alle sine kræfter i at støtte sin mands livsprojekt til trods for et til tider meget skrøbeligt helbred. Det er ofte hende, der knytter kontakter til kunstinteresserede og det er i meget stor udstrækning hende, der i en omfangsrig korrespondance opretholder det netværk, der er så vigtigt, hvis man skal gøre sig gældende på et moderne kunstmarked. Man kan ikke undervurdere hendes enorme betydning for det, der med et moderne udtryk hedder at 'brande et produkt', i dette tilfælde det særlige 'produkt', der i årenes løb bliver til kunstikonet *Emil Nolde*.

Noldes liv spænder næsten over et helt århundrede med en kolossal udvikling på alle områder: Tyskland samles, urbaniseringen tager for alvor fart, den tekniske udvikling trodser enhver forventning. Nationalismen blomstrer og kappes sammen med et utal af andre ideologier om massernes gunst. Resultatet er to verdenskrige; den sidste lægger Tyskland i ruiner. Genopbygningen oplever Nolde som nygift olding.

Trådene i Noldes personlige livshistorie er uløseligt knyttet sammen med hele denne komplekse samfundsmæssige udvikling. Denne biografi fokuserer netop på, hvordan Nolde på den ene side er en typisk repræsentant for det samfund og den tid, han lever i, og den fortæller på den anden side også, hvordan han samtidig sætter sig ud over tidens normer og bliver forløser af en ny kunstretning.

⁹ Emil Nolde og Danmark, side 91

Emil Nolde biografi

1. udgave, 2019

Kapitlerne i denne biografi kan downloades enkeltvis fra www.nolde-biografi.dk

Allan Jensen, 2019

© 2019 Allan Jensen.

Materialet er udgivet under en "Kreditering-IkkeKommerciel-DelPåSammeVilkår 4.0 International" - licens (CC BY-NC-SA 4.0).